

ОЦІНКА ТА ПОРІВНЯННЯ АКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНИХ СТРУКТУР РЕГІОНІВ

Постановка проблеми

Серед найбільш виразних тенденцій, що стосуються сьогодні вітчизняного видавничо-поліграфічного комплексу (ВПК) є низький рівень забезпеченості населення друкованою продукцією. Незважаючи на незначний щорічний приріст як кількості видавництв, поліграфічних підприємств, так і обсягів реалізованої ними друкованої продукції, випуск книжкової продукції на одну особу в Україні залишається мізерним — незначно перевищує один примірник на особу [1, 2]. Саме тому, на сьогодні особливої актуальності набувають питання розробки організаційно-економічних механізмів підвищення ефективності функціонування ВПК.

ВПК регіону властиві свої, індивідуальні особливості розвитку, суть яких полягає у наявності специфічних рис, процесів, станів, ознак комплексу чи його підсистем. Порівняння їх характеристик з показниками інших регіонів і аналогічними середніми величинами загалом по Україні протягом визначеного періоду часу може бути орієнтиром при виборі напрямків розвитку ВПК регіону, обґрунтуванні його пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Науково-прикладні проблеми формування, ефективного функціонування і розвитку ВПК досліджувались Р. Машталером, М. Масловатим, М. Тимошиком, О. Афоніним, М. Сенченком, Л. Швайкою, Г. Глотовою, Ю. Барничем, О. Гузелою та ін. Проблеми формування інтегральних показників оцінки ефективності різноманітних сфер діяльності підприємств достатньо широко висвітлені у працях В. Ковальова, О. Волкова, Е. Негашева, Я. Побурка, Е. Нікольської, Г. Савіцької та ін., проте універсального інтегрального показника оцінки ефективності діяльності підприємств, у тому числі і ВПК, ще не знайдено.

Метою статті є розробка методичного підходу щодо оцінки та порівняння рівня активності формування та діяльності структур ВПК в регіоні.

Виклад матеріалу дослідження

Оцінка темпів розвитку ВПК дозволяє не лише ранжувати регіони за результатами формування та діяльності структур ВПК, а й прогнозувати перспективний рівень його розвитку і розробляти заходи щодо підвищення активності розвитку як регіональних ВПК, так і національного.

Нами запропоновано критерії та сформовано перелік показників оцінки стану та динаміки розвитку ВПК на рівні регіону на основі розробленого науковцями Інституту регіональних досліджень НАН України методологічного підходу [3, 4, 5]. Структурно-логічну модель дослідження розвитку ВПК доцільно подати у вигляді схеми (рис. 1).

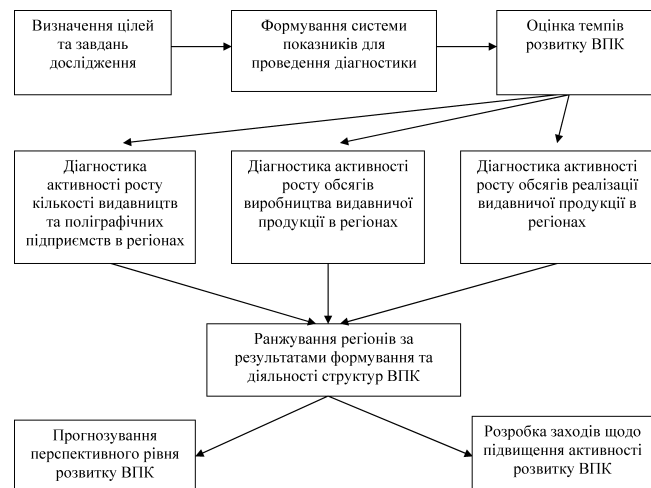

Рис. 1. Структурно-логічна модель дослідження розвитку ВПК

Оцінку рівня активності формування та діяльності структур ВПК в регіоні було проведено на основі індексного методу, через розрахунок та порівняння інтегральних індексів, що відображають даний процес у аспектах, які є, на нашу думку, основними його складовими: активність росту кількості видавничо-поліграфічних структур в регіоні; активність росту обсягів виробництва видавничої продукції в регіоні; активність росту обсягів реалізації видавничої продукції у регіоні.

Отже, оцінку рівня активності формування та діяльності структур ВПК в регіоні пропонуємо здійснювати за наступними критеріями: кількість видавничо-поліграфічних структур в регіоні, обсяги виробництва видавничої продукції в регіоні та обсяги реалізації видавничої продукції у регіоні.

На основі кожного з названих критеріїв було розраховано інтегральний індекс (груповий), що враховував низку первинних показників. Усі первинні показники приймалися до уваги в розрахунку на тисячу жителів регіону.

Принципову схему розрахунку інтегрального індексу формування та діяльності структур ВПК в регіоні представлено на рис. 2.

Інтегральні статистичні індекси розраховуються на базі індексного методу щонайменше у три етапи [6]. На першому етапі визначаються індивідуальні індекси, як відношення значення первинного показника (відношення його абсолютного значення до чисельності населення) в окремому регіоні у звітному періоді до значення первинного показника у базовому періоді конкретного регіону. На другому етапі розраховується середньгеометричне значення від добутку усієї сукупності первинних індексних показників. На третьому ж етапі інтегральний індекс росту розраховується як добуток інтег-

Рис. 2. Принципова схема розрахунку інтегральних індексів

ральных індексів, що отримані за конкретний період (у нашому випадку за 2004–2005 рр. та 2005–2006 рр.).

За отриманими значеннями інтегральних індексів регіони можуть бути ранжовані на три групи:

- 1) регіони відносно високої результативності — регіони, для яких $I_{iz} > 1,5$;
- 2) регіони середньої результативності — регіони, для яких $1,0 \leq I_{iz} \leq 1,5$;
- 3) регіони низької результативності — регіони, для яких $I_{iz} < 1,0$, де I_{iz} — загальний інтегральний індекс росту результатів протягом досліджуваного періоду.

Проведені апробаційні розрахунки оцінки та порівняння темпів росту кількості видавництв та поліграфічних підприємств (табл. 1), обсягів виробництва (табл. 2) та реалізації видавничої продукції (табл. 3) по регіонах України за 2004–2006 рр. дозволяють зробити наступні висновки.

Найбільш активний приріст кількості видавництв та поліграфічних підприємств протягом досліджуваного періоду спостерігався у Хмельницькій, Дніпропетровській та Одеській областях, а також м. Києві (табл. 1). На кінець 2006 р. їх було на 30,2 %, 18,5 %, 15,1 % та 15,9 % відповідно більше (у розрахунку на 1000 жителів регіону), аніж в 2004 р. До аутсайдерів за темпами забезпечення населення видавничо-поліграфічними структурами можна віднести Чернігівську та Сумську області, оскільки темпи росту по них склали лише 73,1 % та 76,0 % від середнього по Україні.

До регіонів відносно високої результативності діяльності щодо формування структур ВПК жодну область чи місто загальнодержавного значення України віднести не можемо, оскільки темпи росту результатів не перевищили в 1,5 рази аналогічні результати, отримані в 2004 р.

Майже половину регіонів України (12 областей та м. Київ) можна віднести до регіонів середньої результативності. Інтегральний індекс росту кількості видавництв та поліграфічних підприємств по Херсонській, Львівській, Житомирській, Запорізькій, Чернігівській, Закарпатській, Київській, Волинській, Тернопільській, Кіровоградській, Одеській, Хмельницькій областях та м. Київ коливався в межах від 1,0370 до 1,3016.

Решту ж регіонів України, з огляду на досягнуті темпи росту результатів формування структур ВПК, можемо віднести до регіонів проблемної результативності, оскільки

ки інтегральні індекси росту результатів по цих регіонах були дещо меншими як від досягнутих результатів у 2004 р., так і від аналогічного загальноукраїнського показника.

Обсяг виробництва видавничої продукції у 2004–2006 рр. в загальному по Україні зріс у порівнянні з 2004 р. на 4,5 % (табл. 2). Найбільш активно зростали обсяги видавничої продукції у розрахунку на 1000 жителів у Кіровоградській області та АР Крим (в 3,6 рази), а також в Дніпропетровській, Київській, Рівненській, Харківській, Донецькій, Тернопільській та Одеській областях (обсяги виробництва зросли в 1,5–2,1 рази). Ці області можна віднести до регіонів високої результативності. Дещо нижчі темпи росту обсягів виробництва видавничої продукції були в Миколаївській, Черкаській, Житомирській, Полтавській, Херсонській, Запорізькій та Чернівецькій областях (інтегральні індекси росту 1,0342, 1,1325, 1,2214, 1,3547, 1,4954, 1,4258 та 1,4490 відповідно).

Ріст результативності діяльності ж решти регіонів був нижчим у порівнянні як з Україною загалом (1,0452), так і з отриманими ними результатами в 2004 р. (1,000).

Як показали результати проведених досліджень, в загальному по Україні обсяг реалізації видавничої продукції за 2004–2006 рр. зріс в 1,6 рази (табл. 3). Найбільш активно зростали обсяги реалізації у Дніпропетровській (в 5 разів), Хмельницькій, Волинській та Чернігівській (більш аніж втричі) та Полтавській, Закарпатській, Київській, Львівській областях (в 1,8–2,8 рази). Ще по п'яти областях (Донецькій, Луганській, Івано-Франківській, Черкаській та Чернівецькій) обсяги реалізації зросли більш ніж в 1,5 рази у порівнянні з 2004 р.

До регіонів середньої результативності можна віднести Запорізьку, Сумську, Херсонську, Одеську, Харківську області, АР Крим, Рівненську область та м. Севастополь. Інтегральний індекс темпів росту по цих регіонах склав 1,0503, 1,0686, 1,0757, 1,1173, 1,1527, 1,1636, 1,1715 та 1,3156 відповідно порівняно з 2004 р.

До регіонів проблемної результативності можна віднести Кіровоградську, Тернопільську, Миколаївську та Волинську області, адже інтегральні індекси росту обсягів реалізації видавничої продукції по них склали лише 31,0 % — 57,4 % від аналогічного загального по Україні.

На основі отриманих результатів здійснено розрахунок інтегрального індексу росту формування та діяльності структур ВПК в регіоні (рис. 3).

Протягом 2004–2006 рр. результативність формування та діяльності структур ВПК по Україні порівняно з 2004 р. зросла за інтегральною оцінкою у 1,2 рази. Найактивніше зростала результативність формування та діяльності структур ВПК у Дніпропетровській та Київській областях, АР Крим, Хмельницькій, Полтавській та Вінницькій областях. Отримані результати діяльності в 1,5–2,4 рази перевищували аналогічні, що були досягнуті ними в 2004 р. З огляду на значення інтегрального індексу росту результатів це регіони відносно високої результативності.

До регіонів проблемної результативності можна віднести Сумську, Волинську, Миколаївську області та м. Севастополь, оскільки інтегральний індекс росту результатів щодо формування та діяльності структур ВПК по даних регіонах склав лише 0,7092, 0,8101, 0,9165 та 0,9797 відповідно.

По решти регіонах України темпи росту результатів були близькими до загального по Україні (1,2136) і ко-

Таблиця 1

Оцінка темпів росту створення видавничо-поліграфічних структур (в розрахунку на тис. жителів) у регіонах України у 2004-2006 рр.

Регіони України	Інтегральний індекс росту кількості видавничих та поліграфічних підприємств			У порівнянні до середнього по Україні 2004-2006 рр.	Рейтинг
	2004-2005 рр.	2005-2006 рр.	2004-2006 рр.		
Україна	1,0456	1,0041	1,0499	1,0000	
АР Крим	0,9783	1,0216	0,9994	0,9520	15
Області:					
Вінницька	0,9392	0,9297	0,8731	0,8317	22
Волинська	1,0005	1,1072	1,1078	1,0552	7
Дніпропетровська	1,1250	1,0537	1,1854	1,1291	2
Донецька	1,0655	0,8967	0,9554	0,9100	18
Житомирська	1,0579	1,0167	1,0756	1,0245	12
Закарпатська	1,0090	1,0951	1,1050	1,0525	9
Запорізька	1,0949	0,9913	1,0853	1,0337	11
Івано-Франківська	1,0305	0,7938	0,8180	0,7791	25
Київська	1,0713	1,0329	1,1066	1,0540	8
Кіровоградська	1,0667	1,0499	1,1199	1,0667	5
Луганська	0,9826	0,9359	0,9196	0,8759	20
Львівська	1,0208	1,0449	1,0667	1,0160	13
Миколаївська	0,9656	0,9412	0,9089	0,8657	21
Одеська	1,1077	1,0387	1,1506	1,0959	4
Полтавська	0,9868	0,8577	0,8463	0,8061	23
Рівненська	1,0811	0,7596	0,8212	0,7822	24
Сумська	0,9608	0,8301	0,7975	0,7596	26
Тернопільська	1,1726	0,9536	1,1182	1,0651	6
Харківська	1,0250	0,9596	0,9836	0,9369	16
Херсонська	1,0081	1,0287	1,0370	0,9877	14
Хмельницька	1,3910	0,9357	1,3016	1,2397	1
Черкаська	1,0067	0,9749	0,9814	0,9348	17
Чернівецька	1,0212	1,0740	1,0968	1,0447	10
Чернігівська	1,0762	0,7126	0,7669	0,7305	27
Міста:					
Київ	1,0810	1,0722	1,1591	1,1040	3
Севастополь	1,0374	0,9204	0,9548	0,9095	19

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України

Таблиця 3

Оцінка темпів росту обсягів реалізації видавничої продукції (в розрахунку на тис. жителів) у регіонах України у 2004-2006 рр.

Регіони України	Інтегральний індекс росту обсягів реалізації видавничої продукції			У порівнянні до середнього по Україні 2004-2006 рр.	Рейтинг
	2004-2005 рр.	2004-2006 рр.	2004-2006 рр.		
Україна	1,1010	1,4416	1,5872	1,0000	
АР Крим	0,9161	1,2702	1,1636	0,7331	18
Області:					
Вінницька	1,2148	2,7902	3,3895	2,1355	3
Волинська	0,7259	1,2559	0,9117	0,5744	24
Дніпропетровська	2,5907	1,9400	5,0260	3,1666	1
Донецька	1,1932	1,4862	1,7734	1,1173	10
Житомирська	0,8354	1,5222	1,2716	0,8011	16
Закарпатська	0,7072	3,8056	2,6913	1,6956	6
Запорізька	0,9482	1,1077	1,0503	0,6617	23
Івано-Франківська	1,1075	1,4931	1,6537	1,0419	12
Київська	3,4257	0,6916	2,3692	1,4927	7
Кіровоградська	0,2622	1,8790	0,4927	0,3104	27
Луганська	1,6206	1,0706	1,7351	1,0931	11
Львівська	1,1134	1,8215	2,0280	1,2777	8
Миколаївська	0,9511	0,8546	0,8128	0,5121	25
Одеська	1,0615	1,0526	1,1173	0,7039	20
Полтавська	1,0341	2,6603	2,7511	1,7333	5
Рівненська	1,1272	1,0393	1,1715	0,7381	17
Сумська	0,6605	1,6178	1,0686	0,6732	22
Тернопільська	0,9198	0,7350	0,6760	0,4259	26
Харківська	1,1330	1,0174	1,1527	0,7263	19
Херсонська	0,7604	1,4147	1,0757	0,6778	21
Хмельницька	0,9756	3,5671	3,4799	2,1924	2
Черкаська	0,7897	1,9480	1,5383	0,9692	13
Чернівецька	1,0993	1,3878	1,5256	0,9612	14
Чернігівська	0,7509	4,3545	3,2697	2,0600	4
Міста:					
Київ	1,0960	1,6858	1,8475	1,1640	9
Севастополь	1,2931	1,0174	1,3156	0,8289	15

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України

ливалися в межах від 1,0218 (Івано-Франківська область) до 1,4547 (Донецька область), тобто це регіони середньої результативності діяльності.

Таблиця 2

Оцінка темпів росту обсягів виробництва видавничої продукції (в розрахунку на тис. жителів) у регіонах України у 2004-2006 рр.

Регіони України	Інтегральний індекс росту обсягів виробництва видавничої продукції			У порівнянні до середнього по Україні 2004-2006 рр.	Рейтинг
	2004-2005 рр.	2005-2006 рр.	2004-2006 рр.		
Україна	0,9090	1,1498	1,0452	1,0000	
АР Крим	2,2701	1,5997	3,6315	3,4745	2
Області:					
Вінницька	0,8538	1,1420	0,9750	0,9329	17
Волинська	0,7368	0,6405	0,4719	0,4515	26
Дніпропетровська	1,8625	1,1239	2,0933	2,0028	4
Донецька	1,1782	1,4662	1,7274	1,6527	7
Житомирська	1,1638	1,0495	1,2214	1,1686	14
Закарпатська	0,7633	1,0302	0,7863	0,7523	22
Запорізька	0,7516	1,8971	1,4258	1,3642	12
Івано-Франківська	0,5530	1,2896	0,7131	0,6823	24
Київська	1,4366	1,7351	2,4926	2,3848	3
Кіровоградська	5,1766	0,7018	3,6329	3,4759	1
Луганська	0,7678	0,8268	0,6348	0,6074	25
Львівська	0,8624	1,0602	0,9143	0,8748	18
Миколаївська	0,9123	1,1336	1,0342	0,9895	16
Одеська	1,1315	1,3679	1,5479	1,4810	9
Полтавська	1,0217	1,3259	1,3547	1,2961	13
Рівненська	1,7267	1,1773	2,0329	1,9450	5
Сумська	0,5831	0,5882	0,3430	0,3281	27
Тернопільська	1,9046	0,8978	1,7100	1,6360	8
Харківська	1,2735	1,5498	1,9736	1,8883	6
Херсонська	1,2706	1,1770	1,4954	1,4308	10
Хмельницька	0,5577	1,6309	0,9096	0,8703	19
Черкаська	0,8298	1,3647	1,1325	1,0835	15
Чернівецька	1,1422	1,2686	1,4490	1,3864	11
Чернігівська	0,7174	1,1047	0,7925	0,7583	21
Міста:					
Київ	0,7617	1,1279	0,8591	0,8220	20
Севастополь	0,6158	1,1596	0,7141	0,6832	23

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України

Висновки та перспективи подальших досліджень
Узагальнюючи результати проведених досліджень, варто зазначити наступне:

по регіонах України темпи росту результативності щодо обсягів реалізації видавничої продукції дещо вищі, аніж зростання результативності щодо створення видавничо-поліграфічних структур та нарощування ними обсягів виробництва видавничої продукції. Так, загалом по Україні у 2004–2006 рр., якщо темпи росту кількості видавництв і поліграфічних підприємств та обсягів виробництва видавничої продукції склали близько 5 %, то обсягів реалізації видавничої продукції — 58,7 %. Це може бути зумовлено тим, що, по-перше, можливо окремі друкарні приховують реальні обсяги накладів, по-друге, темпи росту цін на видавничу продукцію значно випереджають фізичні темпи приросту обсягів виробництва. Якщо ж абстрагуватись від цих факторів, а дана тенденція буде мати місце у більш тривалому періоді (досліджували лише 2004–2006 рр.), то це буде підставою для твердження, що населення регіонів України значною мірою забезпечується видавничою продукцією (книгами, газетами, журналами та ін. періодичними виданнями) не вітчизняного, а імпортного виробництва. На нашу думку, кожен з цих факторів, як і низка інших, в тій чи іншій мірі має вплив на отримані результати;

по окремих регіонах України (Кіровоградська та Рівненська області) за досліджуваний період темпи росту обсягів виробництва були дещо вищі, аніж реалізації видавничої продукції. Знову ж таки, якщо дана ситуація буде мати місце і надалі, то це може слугувати підставою для висновку, що видавництва та поліграфічні підприємства даних регіонів орієнтуються на задоволення передусім споживчих потреб населення інших регіонів України, чи навіть на закордонні ринки.

Рис. 3. Темпи росту результатів формування та діяльності структур ВПК в регіонах України (2004-2006 рр.)

Очевидно, що для більш достовірної оцінки варто брати до уваги не лише запропоновані, але й інші показники як у натуральному, так і у вартісному вимірі, дані дослідження будуть проводитися в перспективі. Однак, на нашу думку, запропоновані нами методичні підходи та сукупність сформованих критеріїв дозволяють проводити оцінку та порівняння діяльності ВПК в регіонах України різного рівня (область, район) та виявляти ступінь впливу окремих регіональних факторів на його розвиток.

Література

1. Буряк С. Аналіз випуску друкованої продукції в 2008 році [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkr/2009_5
2. Пушак Г. І. Оцінка ринку видавничої продукції України / Г. І. Пушак // Економіка промисловості. — 2003. — № 4 (22). — С. 32–39.

3. Побурко Я. О. Основи організації регіональної статистики. / Я. О. Побурко / НАН України, ІРД. — Львів, 2004. — 196 с.

4. Побурко Я. О. Інтегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності в районах та містах Львівської області у 2001 — 2004 роках. / Я. О. Побурко, Я. Я. Пушак О. І. Лиса та ін. // НАН України, Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів. — 2006. — 50 с.

5. Побурко Я. О. Інтегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності регіону: методологічний підхід / Я. О. Побурко, Я. Я. Пушак // Регіональна економіка, Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів. — № 3, 2006 — С 64–71.

6. Пушак Я. Я. Статистична оцінка активів суб'єктів господарювання регіону (на прикладі Львівської області) / Я. Я. Пушак, Г. І. Пушак // Економічний вісник Донбасу, Донецьк — № 1 (15), 2009 — С. 80–85.